

в – вл: *капатэ – капля, ловэтэ – ловля*; 2) адваротнае чаргаванне зычных: *вэслужытэ – вэслуга, крычэтэ – крэк, кластэ – клад*; 3) усячэнне дзеяслоўнай асновы (*адказатэ – адказ, клэкатэ – клэч, стукатэ – стук, пэрымовлетэ – пэрымова*); 4) памякчэнне канцавога зычнага асновы: *завязатэ – завізь, рызатэ – рызь, мазатэ – мазь*. Змены галосных выяўляюцца пераважна як чаргаванні галосных: **а:і:** *завязатэ – завізь*, **э:ы:** *пырыгнэтэ – пырыгный*, **у:і:** *пырыспуватэ – пырыспів* і інш. Тыя ж з’явы адзначаюцца ў назоўніках прыметнікавага (дзеепрыметнікавага) паходжання: *сухэй – суша, носэтэ – ноша*. Дапаможным сродкам бязафіксага ўтварэння назоўнікаў можа выступаць таксама перанос націску, напрыклад: *зылёный – зылінь, выкрэкуватэ – вэкрык, крычэтэ – крэк*. Нулявы суфікс назоўніка ўзаемадзейнічае з нулявой (у мужчынскім родзе) або фанемна выражанай флексіяй. Гэтым спосабам адбываецца аднясенне дзеяслоўнай або прыметнікавай асновы да разраду назоўнікаў: *крычэтэ – крэк, стукатэ – стук* (м. р.); *подложэтэ – подлога, носэтэ – ноша* (ж. р.); аднак нульсуфіксальныя ўтварэнні назоўнікаў жаночага роду 3-га скланення таксама маюць нулявы канчатак: *білы – біль, завязатэ – завязь*.

Такім чынам, нульсуфіксальнае словаўтварэнне ў брэсцка-пінскіх (тараканскіх) гаворках утварае асобны прадуктыўны тып словаўтварэння, які мае свае пэўныя адметнасці.

М. Р. ГАРБАЧЫК

Брэст, БрДУ імя А. С. Пушкіна

СКЛАНЕННЕ НАЗОЎНІКАЎ У МНОЖНЫМ ЛІКУ Ў БРЭСЦКА-ПІНСКІХ (ТАРАКАНСКІХ) ГАВОРКАХ

Скланенне назоўнікаў у брэсцка-пінскіх (тараканскіх) гаворках уяўляе сабой сістэму склонавых формаў. Змяненне назоўніка па сістэме формаў, сукупнасць усіх яго словаформаў называецца парадыгмай. Поўная парадыгма скланення субстантываў у тараканскіх гаворках уяўляе суму дзвюх прыватных парадыгмаў (адзіночнага і множнага ліку) і складаецца з дванаццаці склонавых формаў (шасці формаў адзіночнага ліку і шасці формаў множнага ліку). У артыкуле асобна разглядаецца формазмяненне назоўнікаў у множным ліку, што мае свае пэўныя асаблівасці.

У тараканскіх гаворках скланенне назоўнікаў у множным ліку ў асноўным не залежыць ад тыпу скланення, ад прыналежнасці субстантыва да роду. Склонавыя канчаткі назоўнікаў залежаць: 1) ад характару асновы (цвёрды, зацвярдзелы, мяккі і заднеязычныя [г], [к], [х]), 2) ад націску (на аснове ці канчатку назоўніка), 3) часткова ад адушаўлёнасці/неаду-

шаўлёнасці (Н. стол-э, В. стол-э; Н. гульта-ї, В. гульта-їв; але Н. кот-э, В. кот-э, кот-ыв), 4) ад фанетычнага чаргавання: цвёрды/мяккі: [ц]:[ц’], [к]:[к’], [г]:[г’] і інш.: Н. батьк-э, Р. батьк-ів; Н. хлопц-э, В. хлопц-ёв; Н. луг-э, В. луг-ів.

Назоўнікі ў тараканскіх гаворках у множным ліку маюць наступныя флексіі:

Н. – -э, -а, -ы, -і (-ї), -я;

Р. – -ыв, -ів (-їв), -ёв, -ай, -ый, Ø;

Д. – -ам (-ям), -ем, -ём;

В. – -э, -а, -ы, -і (ї), -я (В. скл. у адушаўлёных назоўніках супадае з родным).

Т. – -амэ (-ямэ), -эма, -мэ;

М. – -ах (-ях), -ех.

Скланенне назоўнікаў з асновай на цвёрды зычны і [г], [к], [х], якія ў Н. скл. маюць канчатак -э і -а:

Н. сосн-э, быроз-э, зуб-э, ночв-э, хат-э, діт-э, жаб-э, кот-э, баран-э, шв-э, гокн-а, колёс-а, вёсл-а, тылет-а, рог-э, батьк-э, вух-а, мух-э.

Р. сосн-ыв, быроз, зуб-ай, ночв-ый, хат, дыт-ай, жаб і жаб-ай, кот-ыв, баран-ыв, шв-ів, гокон, колёс, вёсыл, тылет, рыг, батьк-ів, вух і вух-ай, мух.

Д. сосн-ам, быроз-ам, зуб-ам, ночв-ам, хат-ам, діт-ям і діт-ём, кот-ам, баран-ам, шв-ам, гокн-ам, колёс-ам, вёсл-ам, тылет-ам, рог-ам, батьк-ам, вух-ам, мух-ам.

В. сосн-э, быроз-э, зуб-э, ночв-э, хат-э, дітэ, жаб-э, жаб і жаб-ай, кот-э і кот-ыв, баран-э і баран-ыв, шв-э, гокн-а, колёс-а, вёсл-а, тылет-а і тылет, рог-э, батьк-э і , батьк-ів, вух-а, мух-э.

Т. сосн-амэ, быроз-амэ, зуб-амэ, ночв-амэ, хат-амэ, дыть-мэ, жаб-амэ, кот-амэ, баранамэ, шв-амэ, гокн-амэ, колёс-амэ, вёсл-амэ, тылет-амэ, рог-амэ, батьк-амэ, вух-амэ, мух-амэ.

М. пры сосн-ах, быроз-ах, зуб-ах, ночв-ах, хат-ах, діт-ях, жабах, котах, баран-ах, шв-ах, гокн-ах, колёс-ах, вёсл-ах, тылет-ах, рог-ах, батьк-ах, вух-ах, мух-ах.

Скланенне назоўнікаў на зацвярдзелы [ч], [ж], [дж], [р], [ш], якія ў Н. скл. маюць канчаткі -э, -ы:

Н. ноч-э, лэж-э, дрождж-э, нор-э, двар-э, мэш-э.

Р. ноч-ыв, лэж, дрождж-ый, ныр, двыр-ай, мыш-ай.

Д. ноч-ам, лэж-ам, дрождж-ам, нор-ам, двар-ам, мэш-ам.

В. ноч-э, лэж-э, дрождж-э, нор-э, двар-э, мэш-э і мыш-ай.

Т. ноч-амэ і ноч-эма, лэж-амэ, дрождж-амэ і дрождж-эма, нор-амэ і нор-эма, двыр-амэ і двар-эма, мыш-амэ і мыш-эма.

М. пры ноч-ах, лэж-ах, дрождж-ах, нор-ах, двар-ах, мэш-ах.

Н. нож-ы, плашч-ы, даждж-ы, трактор-ы, матыр-ы.
 Р. нож-ыв, плашч-ыв, дождж-ыв, трактор-ыв, матыр-ыв.
 Д. нож-ам, плашч-ам, дождж-ам, трактор-ам, матыр-ам.
 В. нож-ы, плашч-ы, дождж-ы, трактор-ы, матыр-ыв.
 Т. нож-амэ і нож-эма, плашч-амэ і плашч-эма, дождж-амэ і дождж-эма, трактор-амэ і трактор-эма, матыр-амэ і матыр-эма.

М. пры нож-ах, плашч-ах, дождж-ах, трактор-ах, матыр-ах.

Скланенне назоўнікаў з асновай на мяккі зычны, якія ў Н. скл. маюць канчаткі -і, -я, -е:

а) з націскам на аснове:

Н. молодэц-і, півн-і, мыдвід-і, прыдсідатыл-і, пать-я, ейц-я, армян-е.

Р. молодэць, півн-юв, мыдвід-юв, прыдсідатыл-юв, пать-ів, ейц-юв, армян.

Д. моладэц-ям, півн-ям, мыдвід-ям, прыдсідатыл-ям, пать-ям, ейц-ям, армян-ам.

В. молодэц-і і молодэць, півн-і і півн-юв, мыдвід-і і мыдвід-юв, прыдсідатыл-і і парыдсідатіл-ів, пать-я, ейц-я, армян.

Т. молодэц-ямэ, півн-ямэ, мыдвід-ямэ, прыдсідатыл-ямэ, пать-ямэ, ейц-ямэ, армян-амэ.

М. пры молодэц-ях, півн-ях, мыдвід-ях, прыдсідатыл-ях, пать-ях, ейц-ях, армян-ах.

б) з націскам на аснове:

Н. косц-і, злоды-і, рубл-і, вышн-і.

Р. косц-ів, злоды-їв, рубл-ів, вышань.

Д. косц-ем, злоды-ем, рубл-ем, вышн-ем.

В. косц-ів, злоды-їв, рубл-і, вышн-і.

Т. кость-мэ, злоды-эма, рубл-эма, вышн-эма.

М. пры кост-ех, злоды-ех, рубл-ех, вышн-ех.

У тараканскіх гаворках скланенне назоўнікаў у множным ліку мае шмат агульнага з беларускай літаратурнай і ўкраінскай мовай (гл. Д., М. скл.), аднак назіраюцца і адрозненні, што абумоўлена як лінгвістычнымі, так і экстралінгвістычнымі фактарамі (параўн. сістэму склонавых канчаткаў).

Беларуская мова

Н. -ы, -і, -е
 Р. -оў (-ёў), -аў (-яў); Ø, -ей (-эй/-ай)
 Д. -ам (-ям)
 В. як Н. і Р.
 Т. -амі (-ямі), -мі, -ыма (-іма)
 М. -ах (-ях)

Українська мова

Н. -и [ы], -і (-ї), -а(-я)
 Р. -и [ы], -і, -Ø, ей, -ів (-їв)
 Д. -ам (-ям)
 В. як Н. скл. ці Р. скл.
 Т. -ами (-ями), -има (дверима, плечима, грошима)
 М. -ах (-ях)